

Catilina Komplosu (MÖ 63) Üzerine Değerlendirmeler

Reconsideration of the Catilinarian Conspiracy (63 B.C.)

Muzaffer DEMİR*

Öz: Bu çalışma, bazı Roma vatandaşlarının genel olarak “Catilina Komplosu” olarak adlandırılan, MÖ 63’te Roma’da iktidarı ele geçirmeye yönelik başarısız girişimini yeniden gözden geçirmektedir. Romalı iki yazar, M. Tullius Cicero ve C. Sallustius Crispus, meydana gelen olaylarla aynı dönemde yaşadıklarından komplo süreci ve iktidarı ele geçirmek isteyen katılımcılar hakkında ayrıntılı eserler yazmışlardır. Komploya katılanlar bir yandan Roma içinde cinayet ve kundaklamalara başvururken, diğer yandan da Kuzey Etruria’da, planlanan bir zamanda Roma’ya saldıracak bir ordu oluşturmaya başlamışlardır. Konuyla ilgili kaynaklarda komplo nun yükü, soylu bir ailenin ahlaksız ve borçlu çocuğu olarak nitelendirilen Catilina’nın liderliği üzerine atılmaktadır. Bize göre, Catilina dışında destek veren pek çok Romalının rolleri de dahil olmak üzere komplo nun, çeşitli açılardan açıklanması gerekmektedir. Catilina başta olmak üzere Cicero’nun düşmanı olan liderlerin günah keçisi yapıldıkları ve aslında onların olayların belli bir aşamasından sonra komploya (*coniuratio*) ve ardından askeri harekate (*bellum*) zorlandıkları anlaşılmaktadır.

Abstract: This article reconsiders the failed attempt by some Roman citizens to gain power in Rome in 63 B.C., which is generally termed the “Catilinarian Conspiracy”. Two Roman authors, M. Tullius Cicero and C. Sallustius Crispus, were contemporary with the events taking place in and around that year and they wrote detailed accounts concerning the duration of conspiracy as well as its participants who intended to obtain power through the use of force. The participants in the conspiracy on the one hand resorted to murders and arson inside the city of Rome and on the other, began to form an army in northern Etruria, by means of which they would attack Rome at the time planned. In the relevant sources, the burden of the conspiracy is thrown upon the leadership of Catiline who is described as a debauched, and indebted, scion of a noble family. In fact the conspiracy requires explanation from various points of view, including the roles of the other participants distinct from Catiline. This article puts forward the understanding of these events, suggesting primarily that Catiline and the leaders, who were the enemies of Cicero, were after a certain point of time during the course of events made a scapegoat and that they were actually forced to undertake this conspiracy (*coniuratio*) and to resort to the consequent military action (*bellum*).

Anahtar Kelimeler: Catilina • Cicero • Komplo • Savaş • Roma

Keywords: Catiline • Cicero • Conspiracy • War • Rome

Giriş

M. Tullius Cicero (MÖ 106-43) ve L. Sergilius Catilina (MÖ 108-62)’nin merkezinde rol oynadığı Roma’daki iç siyasi dalgalanmalar ve yansımaları MÖ 66/5 yılından başlayarak MÖ 58 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemi yansıtan üç temel kaynak eser günümüze kadar ulaşmıştır: En başta Cicero’nun *In Catilinam* (Catilina’ya Karşı) başlıklı dört söylevi ve diğerleri, Sallustius’un (MÖ 85-35) *De Catilinae Coniuratione*’si (Catilina Komplosu)¹ ve Plutarkhos (MS ca. 46-120)’un *Bioi Paralleloi*

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla. 0000-0001-7270-2317 dmuzaffer68@gmail.com

¹ Her ne kadar Sallustius’un monografisinin ön yüzünde bu başlık kullanılsa da (Sall. *Catil.* IV. 3), bazı yazarlar

(Paralel Hayatlar) adlı eseri kapsamında Cicero biyografisi². Özellikle Cicero, komploya doğrudan müdahil olduğundan birebir gözlemlerini aktarmıştır. Sallustius da olayın gerçekleştiği dönemde yaşamış ve bu süreçte Cicero'nun konuşmalarına şahit olmuştur³. Konuyla ilgili eserini ise yaklaşık 20 sene sonra⁴ farklı bir dil kullanarak kısmen kendi hafıza ve gözlemleriyle genelde Cicero'nun konuşmalarından faydalanarak yazmış olması ihtimali bulunmaktadır⁵. Öte yandan komplodan yaklaşık 100 sene sonra eserini yazan Plutarkhos'un, ilk elden çeşitli kaynaklara her zaman doğrudan ulaşmasa da ve önemli oranda kendi yaşadığı döneme yakın ikinci el kaynaklardan faydalansa da konuyla ilgili verdiği bilgiler değerlidir⁶. Bu üçüne ilaveten, özellikle Cicero ve Sallustius'u kaynak olarak kullanan ve özetleyen yazarlar ve eserleri şöyledir: G. Suetonius Tranquillus (MS ca. 70-ca. 130)'un *De Vita Caesarum* (Caesar'ların Yaşamı)'unda *Divus Iulius* (Tanrısal Caesar/Sezar) biyografisi; Appianus (MS ca. 95-ca.165)'un *Bellum Civilem*'u (İç Savaşlar); L. Annaeus Florus'un (MS ca. 74-130) *Epitome*'si (Roma Tarihi Özeti) ve C. Dio Cocceianus (MS ca. 155-ca. 235)'un *Rhomaika Historia*'sı (Roma Tarihi)⁷.

Hem Cicero hem de Sallustius, kendi önem sıralamaları veya maksatları doğrultusunda gerekli gördükleri bilgilere eserlerinde yer vermiştir. Cicero'nun söylevleriyle Catilina'ya karşı komplonun gidişatını belirlediği, dolayısıyla taraf olduğu bilinmektedir. En ciddi siyasi rakibi ve düşmanı olarak gördüğü Catilina'yı doğal olarak hain ve cani olarak gösterme arzusu ağır basmıştır. Cicero'ya göre Catilina, fakirlerin zor durumundan faydalanarak bu durumu kendi siyasi çıkarı doğrultusunda istismar eden yozlaşmış bir siyasetçi olmakla kalmayıp zayıflara nasıl diz çöktüreceğini, düşkünleri nasıl suça sürükleyeceğini iyi bilen, kötü niyetli ve suçlu enerjisine sahip birisidir. Benzer şekilde Sallustius'ta Catilina'yı çökmekte olan Roma Cumhuriyeti'ni besleyen kötülüklerin tamamının temsilcisi olarak göstermektedir. Ona karşı gerektiğinden fazla suç ve kötülük dedikodusu atfetmektedir; bunlar arasında en acımasızı adak olarak adanmış bir çocuğun kan içme ritüelidir⁸. Roma'nın aristokratik kitlesini temsil eden Cicero'nun Catilina'yı karanlık, kanunsuz bir şahsiyet olarak tasvir etmesi normal iken aile kökeni alt tabakadan gelen Sallustius'un da benzer bir tavır sergilemiş olması ilginçtir. Eserlerini çok daha sonra kaleme alan Florus ve Dio Cassius gibi Romalı yazarlar da Cicero ve Sallustius'un Catilina hakkında aktardıklarını sorgulamadan kabul etmişlerdir.

Diğer taraftan Catilina, halk (*populares/plebii*) adına reform yapmaya çalışan ancak bu gayretleri soylu aristokratlar (*optimates/nobilitas/patricii*) tarafından engellenen bir siyasetçi olarak resmedil-

gramer geleneğine göre eseri *Bellum Catilinae* olarak adlandırmaktadır (Quint. *Inst.* III. 8. 9). Gellius ise esere *Catilina* adıyla atıfta bulunmaktadır (Gell. III. 1).

² Plut. *Cic.* X-XXX.

³ Syme (1964, 266), Sallustius'un kendi üslubunu kullandığına vurgu yapmaktadır.

⁴ MacKay 1962, 181. Sallustius'un, Cicero ile Caesar'ın arası tam olarak açılmadan önceki bir dönemde eserini kamuoyu ile paylaşmış olması ihtimali yüksektir.

⁵ Benzerlik konusundaki örnek için bk. Sall. *Catil.* LI. 43; Cic. *Cat.* IV. 7.

⁶ Plutarkhos'un eserinin önemli kısmını Cicero'nun söylevlerini önüne koyarak yazdığı ancak bilinçli bir şekilde özgürce hareket ederek istemediği bilgileri çıkardığı önerilmektedir (Pelling 1985, 322-329).

⁷ Suet. *Iul.* XIV-XVII; App. *Civ.* II. 2-7; Flor. *Epit.* II. 12. 1-12; Cass Dio. XXXVII.10, 29-42. Suetonius ve Appianus'un özellikle Sallustius'tan faydalandıkları düşünülmektedir (Odahl 1972, 133-134).

⁸ Ancak Sallustius (*Catil.* XXII), bunun Cicero'yu koruma amaçlı, onun taraftarlarının bir iddiası olabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca bk. Flor. *Epit.* II. 12. 8.

mektedir. Bu bağlamda aslında Catilina hakkında bilgi veren kaynaklardaki metinlerin bazı tutarsızlar içerdiği görülmektedir⁹. Eserlerinin satır araları incelendiğinde baş düşmanı Cicero'nun dahi, Catilina karakteri hakkında ikilemde kaldığı durumlar söz konusudur. Cicero, ölümünden çok sonra Catilina'yı zevkine düşkün olsa da erdemli, sebatlı, cesur, tecrübeli bir asker ve esrarengiz bir şahsiyet olarak da tanımlamaktadır¹⁰. Sallustius'un Catilina tasvirlerinde de benzer ikilem içeren sözlere rastlanmaktadır¹¹. Bu durumda Catilina bir hain (cani, kötü adam) mi yoksa bir kahraman veya kurban mı sorusu akla gelmektedir.

Kaynak metinlerindeki bazı çelişkiler iyi analiz edildiğinde Catilina'ya karşı yapılan suçlamaların hepsinin doğruyu yansıtmadığı, dolayısıyla uydurulduğu görülmektedir. Aşağıda açıklayacağımız üzere, özellikle onun üzerine yıkılan birinci Catilina komplosu gerçekçi değildir. Komplonun halk arasında destek bulmasının sebepleri arasında, MÖ 92 yılından itibaren devam eden genel borç krizi ve bunun hafifletilmesine yönelik taleplerin karşılanmaması gösterilirken, sadece Catilina değil siyasetten dışlanmış politikacıların da güç elde etmeye yönelik arzularının temel bir motivasyon oluşturduğu, bu sebeple olaya çok yönlü bakılması gerektiği düşünülmektedir¹². Bu konuda aynı fikri paylaşmamızla birlikte, aslında komplocuların belli bir noktadan sonra çaresiz bırakılarak zorlandıkları ve komplo olayının özellikle Cicero tarafından bir cadı avına dönüştürüldüğünü düşünmekteyiz. Bu kapsamda Catilina, Cicero ve Roma *senatusunun* saldırısına maruz kalmış, hakkında küçük düşürücü dedikodular bilinçli olarak yaydırılmış, Roma'yı terk etmek zorunda bırakılarak Etruria'da ayaklanmış olan Manlius'un ordusuna katılmak zorunda bırakılmıştır; Roma'yı terk ettiği anda da hakkındaki kötü niyet suçlamaları halk, dolayısıyla kamuoyu nezdinde de kabul görmüştür¹³.

Komplo ve Ayaklanmaya Giden Süreç

“İnsanoğlu dostlukla ilgili olarak aynı düşünceyi paylaşmaktadır: kendilerini kamu hayatına adayınların hepsi; bilim ve felsefe ile uğraşmaktan zevk alanlar; kamu gözetiminden uzak ve özgür biçimde

⁹ Waters 1970, 195.

¹⁰ Cic. *Cael.* XII.

¹¹ Hoffman (1998, 52), Wilkins'in konuyla ilgili monografi eserini (1996) değerlendirmekte, onun Sallustius'un hangi niyetle Catilina'yı görüldüğü gibi tasvir ettiğini ve Catilina'nın niçin nihayetinde komploya giriştiğini açıklayamadığı yorumunu yapmaktadır. Sallustius, Catilina karakteri üzerinden geçmişin erdemli günlerine kıyasla döneminin ahlaki çöküntüsü üzerine vurgu yapsa da ahlaki duruşunun daha karmaşık bir nüans gösterdiği ve hatta kötü adam olarak tasvir edilen Catilina'ya bile istisnai kahramanlık nitelikleri atfettiği vurgulanmaktadır (Levene 2000, 170-171). Catilina karakteri, İtalya'da MS 19. yüzyılın başlarından itibaren Floransa tarihyazıcılığında, Geç Orta Çağ ve Erken Rönesans Dönemi siyasi düşüncesinde önemli yer edinmiştir. Ortaçağ Floransa kentinin tüccar ve bankacı sınıfı alt sınıflardan gelebilecek tehdiye karşı Catilina'yı halk düşmanı olarak kötülerken, Floransa'nın düşmanı Fiesole'de koruyucu bir şövalye olarak onun maceraları anlatılmıştır (Osmond 2000, 3-4). Catilina'nın Avrupa literatüründe bir taraftan kötülenmesi diğer taraftan övülmesi konusunda ayrıca bk. Yavetz 1963, 485-486. Diğer taraftan eserini Caesar ve Pompeius arasındaki iç çatışmalar döneminde yazdığından, Sallustius'un iç çatışmaları lanetlemek ve bu çatışmalara katılanların gayri ahlaki özelliklerine vurgu yapmak için Catilina çatışmasını ele aldığı düşünülmektedir (Kananack 2012, 18).

¹² Kananack 2012, 69-70.

¹³ Philips 1976, 441-448.

kendi işlerini yürütenler ve nihayetinde kendilerini tamamen duygusal zevklere teslim edenler- bunların tamamı dostluk olmadan hayatın boş olduğuna inanmaktadır”¹⁴.

Cicero, dostlarına olan bu aşırı güveninin zaman içinde kendi siyasi kariyerinin sonunu hazırlayacağına farkında değildir. Roma’da özellikle üst düzey yöneticiler arasındaki rekabet yüzünden siyasi güç dengeleri hızla değişmekte, ancak güçlü tarafta kalmayı başaranlar yoluna devam edebilmekteydi. Bu sebeple Geç Cumhuriyet Dönemi’ne; sadece Cumhuriyet’in siyasi çehresini şekillendiren değil aynı zamanda Cumhuriyet yönetimi içinde önde gelen bireylerin kişisel ve siyasi ilişkilerini değiştiren hayati olayların da damgasını vurduğu görülmektedir. Bu dönemin en güçlü ve en etkili, aynı zamanda en çok tartışılan dört lideri arasında Cicero, G. Pompeius Magnus (MÖ 106-48), M. Licinius Crassus (MÖ ca. 115-53) ve G. Iulius Caesar (MÖ ca. 100-44) yer almaktaydı. Bu liderlerin yanında içlerinde Catilina’nın bulunduğu küçük bir sınıfı temsil eden asil ve soylu senatörler de siyaset üzerinde oldukça etkili olmaktadır.

Roma’da siyasete yön verenlerle sosyo-ekonomik değişkenler arasındaki etkileşim de Catilina komplosuna giden süreçte etkili olmuştur. Roma’nın IV. yüzyılın ortalarından itibaren Samnit dağ halkları, Tarentum Hellen kolonisi ve Kartaca’ya karşı Italia yarımadasında yürüttüğü savaşlar sebebiyle erkek nüfusu azalmış, geride kalanların çoğunluğunda kırsalı terk ederek başta Roma olmak üzere kentlere sığınmak zorunda kalmıştır. Bu insanlar savaşlar sona erdikten sonra *latifundia* adı verilen, ilkel yöntemlerle ve düşük verimle işletilen ve zor şartlarda çalışılan tarım arazilerine geri dönmek istememişlerdir. Roma nüfusunun özellikle MÖ I. yüzyılın başlarından itibaren tırmanışa geçtiği görülmektedir¹⁵. Küçük çiftçilerin çoğu büyük toprak sahipleriyle rekabet edemez duruma geldiklerinden topraklarını satmış, köylerini terk ederek onlar da kentlere göç etmek zorunda kalmış, böylelikle kentli fakirlerin sayısı daha da tırmanışa geçmiştir¹⁶. Siyasete yön veren soylu sınıf mensupları, kırsaldan da satın aldıkları *latifundia* arazilerini savaşlardan elde edilen çok sayıda ucuz kölelerle işletme fırsatı yakalamışlar ve daha da zenginleşmeye başlamışlardır. Başta hububat olmak üzere, gıda üretimi ve fiyatlamasını istedikleri gibi belirleyerek istismar edebilme fırsatı da yakalamışlardır. Böylelikle başta Roma olmak üzere kentlerde, bir taraftan hem toprak zengini hem de dışarıdan akan zenginliği elinde tutan ve yönetimde de çok güçlü olan *optimates* sınıfı, diğer taraftan sayıları tırmanışa geçmiş işsiz ve zorlukla geçinen *populares* sınıfı arasındaki uçurum derinleşmeye başlamıştır. Bu durumun iç siyasete yansısı kaçınılmazdır. Devletin yönetiminde söz sahibi olarak rantını paylaşma hırsına kapılmış zengin azınlık veya oligarşik grup arasındaki rekabet siyasi yozlaşma ve yolsuzluğun da önünü açmıştır. Bu rekabetin sonucu olarak kendilerine destek bulmak için sıradan halkın zorlukları üzerinden siyaset yaparak destek bulmaya çalışan siyasetçiler ortaya çıkmıştır.

Roma halkının ekonomik sıkıntılarının daha da ağırlaştığı bir ortamda, Catilina’nın ağzından da vurgulandığı üzere buradaki tepki güçlü ve zengin bir oligarşinin yargı ve denetimi altında bulunan

¹⁴ Cic. *de amic.* XXIII. 86: *De amicitia omnes ad unum idem sentiunt; et ei qui ad rem publicam se contulerunt, et ei qui rerum cognitione doctrinaque delectantur, et ei qui suum negotium gerunt otiosi; postremo ei qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam...*

¹⁵ MÖ III. ve II. yüzyıllarda 300.000 civarında olan nüfusun, MÖ 86/5’te 463.000, MÖ 70/69’de 900.000 veya 910.000 ve MÖ 28’de 4.063.000’e yükseldiği tahmin edilmektedir (Scheidel 2007a, 4). MÖ 58 yılından itibaren *metropolis*lerde oturan çok sayıda insana ücretsiz hububat dağıtılmış, MÖ 40’lı yılların ortalarında bu yardımdan faydalananların sayısı 320.000’e ulaşırken, sonrasında 150.000-200.000 arasında dalgalanmıştır (Scheidel 2007b, 329-330).

¹⁶ Sall. *Catil.* XXXVII. 5 ve 7.

yönetimidir; bunlar kendi maddi varlıklarını sürekli artırırken, yönetimde etkisi ve yetkisi olmayan dışlanmış halk zorluklarla dolu bir hayat yaşamaya devam etmektedir¹⁷. Aşağıda açıklayacağımız üzere siyaseten başarısız olan Catilina, bir noktadan sonra bu sıradan halk kitlesinin desteğini alarak yönetimde ve devletin rantında söz sahibi olmaya çalışırken, mevcut *senatus* oligarşisinin statükocu temsilcisi olan Cicero, Catilina'nın faaliyetlerini *res publica*'nın, yani Cumhuriyet'in varlığına ve yasalalarına tehdit olarak görmüş;¹⁸ ancak onu engellemek için gerektiğinde kendisi de yasa dışı yollara başvurmuştur. Nihayetinde Cicero'nun da hukuken bunun hesabını verdiği görülmektedir.

Birinci Catilina Komplosu İddiası

Catilina, her ne kadar bir devrimci olmasa da *consul* adaylığı için siyaset üzerinde etkili olabilecek gerekli asalet ve niteliklere sahip görünüyordu. Soylu ama sonradan yoksullaşmış, köklü bir *patricius* ailesinden gelmekteydi¹⁹. Büyük-büyükbabası II. Kartaca Savaşı'nda Hannibal'e karşı savaşmıştı. Gençliğinde açgözlü ve hırslı bir askerdi, bazen patavatsız ve boşboğaz davranışlar sergilemekteydi. Roma'nın diğer Italia kentlerine karşı giriştiği Sosyal Savaşlar (MÖ 91-87) sırasında Pompeius'un babasıyla birlikte Sulla'nın ayaklanmaları kanlı bir şekilde bastırmasına hevesle katılmıştı²⁰. MÖ 73 yılında bir Vesta Bakiresi ile ilişkiye girmekten mahkemeye çıkarılsa da suçsuz bulunmuştu. Daha sonra ün ve prestij peşinde hızla politik merdivenden tırmanmaya başlamıştı. MÖ 68 yılında *praetor*, MÖ 67-66 yıllarında ise Kuzey Afrika'da *propraetor* görevlerinde bulunmuştu. Bu görevi sırasında zorla para toplamakla suçlansa da beraat etmişti. Bu dönemde Roma bürokrasisinde belli orandaki yozlaşma *consul* seçimlerinde de kendisini göstermekteydi. MÖ 65 yılı *consullük* dönemi için 66 yılı seçimlerinde *consul* adayları olan P. Autronius Paetus ve P. Cornelius Sulla, karşı adaylar olan L. Manlius Torquatus ve L. Aurelius Cotta tarafından seçime hile karıştırmakla (*ambitus*) suçlanarak görevlerinden alınmışlardı²¹. Bunun üzerine ikinci bir seçim yapılmasına karar verilmişti. Catilina bu seçime adaylığını koymak istese de daha önceki Afrika valiliği dönemiyle ilgili suçlamalar da dikkate alınarak zamanında başvuramadığından adaylığı geçersiz sayılmıştı²².

Catilina'nın içine düştüğü bu durumdan memnun kalmadığı ve 1 Ocak 65 tarihi itibarıyla *consul* olarak görevlerine başlayacak olan Cotta ve Torquatus'a karşı tavrı almaya başladığı iddiası ortaya atılmıştır. Bu iddaya göre; G. Calpurnius Piso ile birlikte önceki *consul* adaylarıyla işbirliği yapan Catilina ve diğer destekçileri, göreve başlayacakları gün yeni atanan *consulleri* ve pek çok senatörü öldürecek. Böylelikle Catilina ilgili yıl için kendisinin ve Paetus'un *consul* olarak atanmasını sağlayacaktı. Ardından Piso, Hispania'daki eyaletleri organize etmek için gönderilecekti. Ancak iddia edilen komplo Catilina'nın kararlı hareket edememesinden, Cicero'nun *senatus* etrafında gerekli güvenlik tedbirlerini almasından ve komplocuların yeterli sayıya ulaşamamasından gerçekleştirilememiştir. Sonrasında Piso, Hispania'ya gönderildi ve yolculuğu esnasında esrarengiz bir şekilde öldürülmüştü²³.

¹⁷ Sall. *Catil.* XX. 7; Morgan 1997, 30. Ayrıca bk. Sall. *Catil.* XXXVII.

¹⁸ Cic. *Fam.* IV. 13. 2.

¹⁹ Sall. *Catil.* V. 1. Buna rağmen onun çılgın olduğu, hem karısının hem de oğlunun esrarengiz ölümü ile ilgili ciddi söylentilere maruz kaldığı bildirilmektedir (App. *civ.* II. 2).

²⁰ App. *civ.* II. 2.

²¹ Sall. *Catil.* XVIII. 2; Seager 1964, 338. Ayrıca bk. Cic. *Sul.* LXVIII. MÖ 67 yılında çıkarılan *lex Acilia Calpurnia* yasasıyla seçimlere hile karıştıranların *mağistrate* olabilmesi daimi olarak yasaklanmıştı (Cass Dio. XXXVI. 38-XL.1).

²² Sall. *Catil.* XVIII. 3.

²³ Sall. *Catil.* XVIII. 5 ve 6-XIX. 4; Asc. 92C; Cass Dio. XXXVI. 44. 3. Ayrıca bk. Suet. *Iul.* IX. 1. Büyük ihtimalle

Komploculardan birisi olduğu iddiasına rağmen Piso'nun *senatus* tarafından Hispania'da görevlendirilmesi ve yolcuğu sırasında öldürülmesi bu görevlendirilmenin bilinçli olarak yapıldığı şüphesini doğurmaktadır. Komplo ifşa edildiği halde, bu öldürülme vakası dışında hiç kimsenin suçlanmaması da ilginçtir. Bu da arka planda belli bir anlaşmaya varılmış olabileceği düşüncesini doğurmaktadır.

Bu olay ilk Catilina komplosu olarak anılsa da Catilina'nın bu komploya katılmasının mümkün olmadığı ve hatta gerçekte böyle bir komplonun vuku bulmadığı görüşü benimsenmiştir. Aslında Suetonius, *dictator* olmayı planlayan Crassus'un, Caesar'a da önemli bir görev (atlı birliklerin komutanı) vaad ederek komployu yönlendirdiğini iddia etmektedir ve Catilina'dan bahsetmemektedir²⁴. Dolayısıyla Catilina'ya karşı yönlendirilen suçlamanın aşağıda açıklayacağımız MÖ 63 yılındaki ikinci komplodan sonra Cicero tarafından uydurulmuş olma ihtimali bulunmaktadır. Bu dönemde Roma hukukunda iftira atmak bir suç teşkil etmemekteydi. Cicero, büyük olasılıkla aşağıda açıklayacağımız ikinci komplodan sonra bütün suçu kendi maksat ve niyetine uygun bir şekilde Catilina üzerine yıkma yoluna gitmiştir²⁵. Cicero'nun, birinci komploya ve hatta ikinci komploya Catilina ile birlikte katıldığı iddia edilen Sulla'nın MÖ 62 yılındaki savunmasını yapması da ilginçtir²⁶. Sonuçta Sulla suçsuz bulunmuş, Catilina adı daha da karartılmış ve Cicero bu dava sonucunda ev alabilecek kadar büyük miktarda para kazanmıştır²⁷. Aslında Cicero, bütün bu aşamalarda Sulla ile gizli bir anlaşma yapmış da olabilirdi.

Catilina Komplosu ve Ayaklanması

MÖ 65 yılının en önemli yasalarından birisi Roma'daki nüfus yoğunluğu ve bunun yol açtığı ekonomik ve siyasi istikrarsızlığı azaltmak için *lex Papia* yani Italia'da daimî ikamet etmeyen tüm yabancıların Roma'dan kovulması yasasının çıkarılması olmuştur²⁸. Böylelikle Roma'daki kalabalık kitlenin

ölümünden sonra yayınlanan Cicero'nun gizli anılarını kaynak olarak kullanan Asconius ve Plutarkhos'a göre, Crassus ve Caesar da iddia edilen bu suikast girişimlerinin (hatta MÖ 63 komplosunun) arkasındaydı (Asc. 83C; Plut. *Crass.* XIII. 2-4). Crassus suçlamasından dolayı her zaman Cicero'dan nefret etse de Cicero'nun öğrencisi olan oğlu Publius Crassus aracılığıyla onunla ilişkisini normal şekilde devam ettirmeyi kabul etmiştir (Plut. *Crass.* XIII. 4). Crassus ve Caesar arasındaki siyasi iş birliği konusunda ise bk. Marshall 1974.

²⁴ Suet. *Iul.* IX. 1. Suetonius aynı zamanda Tanusius Geminus'un tarih eserinde, Marcus Bibulus'un kararnamelerinde ve Yaşlı Gaius Curius'un söylevlerinde ve Cicero'nun Annius'a yazdığı bir mektubunda bu imada bulunduğunu bildirmektedir. Tanusius'un bildirdiğine göre; Crassus korkuya kapıldığından veya şuurunu kaybettiğinden katliamın planlandığı gün ortada gözükmemiş, Caesar'da beklenen işareti vermemiştir. Suetonius sadece Curius değil M. Actorius Naso'ya da atıfta bulunarak Roma'da bulunan Caesar'ın yurtdışındaki Piso ile de komplo planladığını, bu komploya Po nehrinin ötesindeki halkların ve Ambrani'nin destek vereceğini ancak Piso'nun öldürülmesiyle bir sonuç alınmadığını bildirmektedir (Suet. *Iul.* IX. 2).

²⁵ Sözde ilk Catilina komplosu Roma tarihinde tartışmalı bir olaydır. Genelde Catilina'nın bu komplo ile hiçbir alakası olmadığı ve bunun ikinci komplodaki rolünden ötürü Cicero tarafından uydurulduğu görüşü savunulmaktadır; Catilina, Cotta ve Torquatus'un seçiminden sonraki olaylara değil büyük ihtimalle MÖ 66 yılının Aralık ayında C. Manilius'un mahkemesi sırasında vuku bulan şiddetli gösterilere katılmıştır (Jones 1939, 410; Seager 1964, 342-347; Syme 1964, 87-102; Gruen 1969, 22; Ramsey Phillips 1976, 441-448; 1984, 125-31). Karşı görüş için bk. Odahl 1971, 37.

²⁶ Cic. *Sul.* LXVIII.

²⁷ Gell. XII. 12. 2-4.

²⁸ Cic. *Arch.* X, *Balb.* LII, *Off.* III.47; Val. Max. III. 4. 5; Cass Dio. XXXVII. 9. 5.

oluşturduğu sosyo-ekonomik zorluklar ve bunun siyasetçiler üstündeki baskısı bir derece giderilmeye çalışılmıştır. Aynı yıl L. Caesar ve G. Marcius Figulus, MÖ 64 yılı *consulleri* olarak seçilmiştir²⁹. Catilina, bu yıl için de adaylığını koymuştur. Crassus'un el altından desteği olmasına rağmen bu seçimi de kaybetmiştir. Seçimi kazanmak için kendisi ve destekçileri ciddi miktarda para harcamış ve borç batağına girmişlerdir. Catilina her şeye rağmen devlerin mücadelesi diyebileceğimiz türden siyasi rekabetini devam ettirmiştir. MÖ 63 yılı *consullüğü* için de MÖ 64 yılında yeniden aday olmuştur. Bunun son seçim şansı olduğunun ve kendisine daha da fazla borç yükü getireceğinin farkındadır; çünkü önceki seçim kampanyasında soylular arasındaki desteğinin çoğunu kaybetmiştir. Ancak MÖ 63 yılı için *consullük* seçimlerini Cicero ve G. Antonius Hybrida kazanmıştır³⁰. Cicero, olabilecek en genç yaşta ve ilk teşebbüsünde böylesine büyük bir başarı elde etmiştir. Roma'nın güneydoğusunda küçük bir kasaba olan Arpinum'da doğan Cicero, senatör bir aileden gelmemektedir; asalet ve üne dayanmadan Gaius Marius'tan 40 yıl sonra bir *novus homo* olarak *consul* görevine atanan tek kişi olma unvanına sahip olmuştur. Öte yandan Crassus, başarısızlığı üzerine Catilina ile olan ilişkisini kesme kararı almıştır.

Bu seçim kampanyasından sonra her şeye rağmen Catilina ile birlikte hareket etmeye devam eden komplonun önde gelen liderlerinin çoğu da Catilina'nınki ile benzer siyasi problemlerle karşılaşmıştı³¹. Büyük kısmı senatördü, kaybetmiş oldukları itibar ve güçlerinin iade edilmesini istiyorlardı³². Catilina'ya bağlı en nüfuzlu komplocu ve Roma'daki işlerin gidişatından sorumlu P. C. Lentulus Sura, MÖ 71 yılında *consul* olmuştu ancak ertesi yıl sefahat (çapkınlık, uçarıklık ve ahlaksızlık) suçlamasıyla *ensorlar* tarafından *senatustan* çıkarılmıştı³³. Diğer destekçi P. Autronius Paetus, Roma hükümetinde memurluk yapmaktan men edilmişti³⁴. Bir diğeri L. Cassius Longinus, MÖ 66 yılında Caesar ile birlikte *praetorluk* görevinde bulunmuş ve Catilina ile birlikte MÖ 64 yılı için *consullük* seçimlerine aday olmuştu. Bu seçimi kazanamayacak kadar zayıf bir adaydı. Nispeten genç olan G. Cornelius Cethegus, şiddete yönelik karakteriyle tanınmaktaydı. Siyaseten hızlı bir şekilde merdivenleri tırmanma sabırsızlığı komploya katılmasında etkili olmuştu³⁵. Sonuçta, komplo sorumluluğunun tamamının Catilina üzerine yıkılmaması gerekmektedir. Onun komplo sürecinde

²⁹ Sall. *Catil.* XVII. 1.

³⁰ Sall. *Catil.* XXIV. 1. Gerçekte Hybrida, Catilina'nınkinden biraz daha fazla itibara sahipti. Çoğu kişi onun rüşvetçi olduğunu düşündüğünden, *senatustan* ihraç edilmiş ve unvanı elinden alınmıştı. Cicero seçimi kazanıp MÖ 1 Ocak 63 tarihinde göreve başladıktan sonra, Catilina'nın yakın arkadaşı olan eş *consul* Antonius'un gereğinden fazla müdahalede bulunmasını engellemiştir. Cicero, seçimlerdeki adaylık için fazlasıyla para haracadığından Antonius'a *consullük* dönemi sona erdikten sonra, mali durumunu telafi edebileceği Makedonia valiliği teklifinde bulunmuştur. Ancak bu görevde uzun süre kalamamış ve sürgün edilmiştir.

³¹ Sall. *Catil.* XVII. 2.

³² Sall. *Catil.* XVII. 5.

³³ Cic. *Cat.* IV. 12-13, XXXIX. 6; Cic. *Sul.* XVI, XXXIII, LIII, LXXV-VI; *Att.* I. 16. 9. *Senatustan* atılması hakkında bk. Cass Dio. XXXVII. 30. 4; Plut. *Cic.* XVII.1. Cicero, Lentulus'un komploya müdahalesini sıklıkla Catilina ve Antonius'un hareketleriyle bağlantılandırmaktadır. Muhtemelen darbeden sonra Roma'nın yönetimi Lentulus'a verilecekti. Lentulus'un MÖ 63 yılı itibariyle Roma'yı yöneteceğine dair kehanet halk arasında yaygınlaşmıştı. Kehanet hakkında bk. Cic. *Cat.* III. 9; Sall. *Catil.* XLVII. 2; Plut. *Cic.* XVII. 4; App. *civ.* II. 4; Flor. II. 12. 8. Lentulus'un siyasi kariyeri, komplodaki rolü üzerine değerlendirmeler hakkında bk. Kananack 2012, 91-145.

³⁴ Autronius'un komplodaki rolüyle ilgili olarak bk. Cic. *Sul.* XVII-XVIII, XXXVI, XXXVIII.

³⁵ Cic. *Cat.* III. 16, IV. 11.

yalnız hareket etmediği, pek çok önde gelen ancak siyaseten dışlanmış *magistratesin* ona destek verdiği görülmektedir³⁶.

Catilina ve destekçileri belkide son ümit olarak, kendileri gibi borçlardan ve de ekonomik zorluklardan bunalmış, çaresiz durumda ve çeşitli sebeplerden sistemin dışına atılmış olan hem *patricii* hem de *plebii* halk kitlesinden destek bulmuştur³⁷. Catilina, özellikle toprak dağıtımı ve borçlardan arındırma sözü vererek³⁸ ve bu durumu daha da tırmandırarak, sadece Italia değil hatta kuzeyde Alplerin ötesinde pek çok fakir insanı kendi safına çekmeye başlamıştır³⁹. Diğer taraftan, Roma'nın azınlıktaki bazı radikal Cumhuriyetçi ve muhafazakar aristokrat liderleri kademeli reformların gerekli olduğuna inansalar da Cicero'nun da dahil olduğu çoğunluğu Catilina'nın gözü kara vaatleri ve henüz dedikodu seviyesindeki tehditlerinin kamu düzeni için bir tehlike oluşturduğunu düşünmekteydi. Gelecekte güvenli ve müreffeh bir koridorun açılabilmesi için Catilina ya da Cicero'nun arkasından gitme konusunda kararsızlık kendisini göstermiştir. Halkın bir kesimi özellikle borçların kaldırılmasının yasal yollarla halledilmesinin mümkün olmadığını gördüklerinde, komplo ve akabinde askeri ayaklanmanın önü açılmıştır. Muhtemelen halkın çıkarlarını gözetmediği düşünülen, statükocu ve kemikleşmiş bir zengin azınlık tarafından yönetilen hükümeti devirmek haklı gözükmeye başlamıştır. Kendilerini huzursuz ve güvenlikte hissetmeyen aristokratların kiralamış oldukları zorbalara hakim olmuştur. Bu ortamda her iki taraf açısından politikanın ruhunu şiddete dayalı olarak koruma hevesi, bariz bir şekilde kendisini göstermeye başlamıştır. Aşağıda da açıklayacağımız üzere Cicero'nun temsil ettiği statükocu zengin azınlık sınıfı, büyük kısmı iftiraya dayalı gerekçelerle etkin bir kamuoyu oluşturmuş ve üstün gelmeyi başarmıştır.

MÖ 62 yılı için *consullük* seçimi MÖ 63 yılının Temmuz ayında gerçekleşmiş, bu seçimi de Cicero'nun desteklediği adaylar D. Iunius Silanus ve L. Licinius Murena kazanmıştır. Cicero seçim günü göğüs zırhı ve bir korumasıyla *senatusa* gelmiştir. Bu *consullük* seçiminden kısa süre sonra Catilina ve destekçilerinin Roma'da suikastler ve yangın planladığına ve kuzeyde Etruria bölgesinde bir ordu

³⁶ Özellikle Livius (*Perioch.* CII. 5), 'pek çok' destekçi olduğuna vurgu yapmaktadır.

³⁷ Cicero (*Cat.* II. 17-23), 9 Kasım'da Roma forumunda halka hitap ettiği Catilina'ya karşı ikinci söylevinde Catilina'nın takipçilerini oluşturan altı grubun detaylı bir dökümünü vermektedir: *Novae Tabulae* veya bütün borçların reddedilmesi yönünde merak ve duygularını dile getiren borca batmış zenginler; gücü ele geçirmek ve yönetimde söz sahibi olmak isteyen koltuk sevdalıları; toprakla uğraşmaktan bıkan, yeni ganimet ve talanlar peşinde koşan Sulla'nın gazileri; her türlü değişimin kendi lehlerine döneceğine inanan çultutmazlar ve borç batağında olanlar; kentin ayaktakımı ve hazırcı haşaratları; Catilina'nın şahsi olarak yoldan çıkardığı kentin pervasız gençlerini de içeren en yakınındakiler ve dostları. Dolayısıyla Catilina'ya sadece alt sınıflar veya *pleblerin* destek vermediği görülmektedir. Her ne kadar kent *pleblerinden* bahsedilmese de Cicero'nun bunları kasıtlı olarak listeden çıkarma ihtimali yüksektir. Ayrıca Cicero'nun korkusunun sadece Catilina değil ona destek verebilecek bu geniş kitlelerden kaynaklandığı vurgulanmaktadır (Yavetz 1963, 487-488). Catilina'ya destek veren önde gelen liderlerin ve temsil ettikleri grupların niyetlerinin temiz olmadığı ve içlerinde problemlili, çıkarıcı, işe yaramaz ve fırsatçı tiplerin ağırlıkta olduğu iddiasına dikkatli yaklaşmak gerekmektedir. Her ne kadar köleler konusunda anlaşmazlık olsa da Lentulus muhtemelen son aşamada onların da katılmasını desteklemiştir (Sall. *Catil.* XXXIX. 6; Cass Dio. XXXVIII. 33). Cicero'nun kaçak kölelerin darbecilerin safına katıldıklarını bildirerek itibar kazanması konusunda bk. Yavetz 1963, 493.

³⁸ Sall. *Catil.* XXI. 2; Cass Dio. XXXVII. 30. 2.

³⁹ Cic. *Cat.* II. 8, IV. 6; *Mur.* LXXVIII-LXXIX; Sall. *Catil.* XXXVII. 1.

kurmakta olduklarına dair dedikodular yaydırılmaya başlamıştır. Catilina'nın Sulla'nın eski ordusundan, bir *centurion* olan Gaius Manlius'u komployu idare etmesi için görevlenderdiği, onun Etruria bölgesinde Faesulae'de MÖ 63 yılı Temmuz ayından itibaren asker toplamaya başladığı ve Italia boyunca önemli yerlerde de destek aradığı bildirilmektedir. Hatta Capua'da başlamış olan küçük bir köle isyanı desteklenmiştir. Kırsal boyunca iç huzursuzluk kendisini hissettirmeye başlarken, Roma'da komplo için son hazırlıklar yapılmaya başlamıştır. İddia edilen plana göre; Roma'da yangın çıkarılarak yağma başlatılacak, senatörlerin büyük bir kısmı öldürülecek ve sonrasında da Manlius'un ordusuna katılım sağlanacaktır. Nihayetinde Roma'ya dönülerek hükümet ele geçirilecektir. Dolayısıyla komplo'nun orijinal planı nispeten basit gözükmektedir. Şiddete dayalı olarak kısa sürede gerçekleştirilecektir⁴⁰.

Komplonun hazırlık organizasyonu Temmuz'dan Ekim ayı ortasına kadar sürmüştür. Ekim ayında çeşitli senatörlere imzasız mektuplar gönderilmiştir. Mektupların tamamı hep bir dilden Cumhuriyet yönetimini şiddet yöntemiyle, hatta katliamla ele geçirme niyetli bir darbeden bahsetmektedir⁴¹. Crassus, 20 Ekim'de kan dökme tehdidini içeren ve Roma'yı terk etmesini salık veren benzer bir mektup alınca yanına iki senatör olarak durumu derhal Cicero'ya bildirmiştir⁴². Cicero, aslında menşei bilinmeyen bu mektupları hemen ertesi gün *senatusa* sunmuştur⁴³. *Senatus* bunun üzerine 21 Ekim'de danışma amaçlı olarak acil bir toplantı yapmaya karar vermiştir. Ancak Cicero'nun siyasi desteğini artırmak için böylesine sahte mektuplarla basit bir karşı komplo kurmuş olabileceği düşüncesi halk arasında yayılmaya başlamıştır.

Cicero'nun elinde henüz Catilina'yı yargılabilecek kadar yeterli delil bulunmamaktadır. Komplocuların, planlarını görüşmek üzere 6 Kasım'da M. Porcius Laeca'nın evinde toplandığı bildirilmektedir. İddiaya göre Catilina toplantıda; komplo liderlerini harekete geçmemekle suçlamış, savaş hazırlıkları için Gaius Manlius'u Faesulae'ye, diğer adamlarını önemli yerlere gönderdiğini, kendisinin ise önlerinde en büyük engel olan Cicero'dan kurtulduktan sonra cepheye gideceğini bildirmiştir⁴⁴. Alınan karara göre Gaius Cornelius and Lucius Vargunteius, ertesi sabah (7 Kasım) Cicero'yu davet edildiği yerde ve ummadığı anda öldüreceklerdir⁴⁵. Cicero'nun her nasılsa temel bilgi kaynağı olan senatör Quintus Curius'un metresi Fulvia aracılığı ile suikastten önceden haberi olmuştur. Curius, aslında Catilina destekçisidir ve aşırı borçludur. Fulvia'ya yaklaşmakta olan komplonun haberini vererek çok yakında para sorunlarının biteceğini anlatmıştır⁴⁶. Fulvia da bunu fırsat olarak görerek Cicero'nun karısı Terentia'ya anlatmıştır. Cicero evinin etrafına muhafızlar yerleştirerek suikastten kurtulmuştur⁴⁷. Halbuki böyle bir suikast girişiminin gerçekten planlanıp planlanmadığı net değildir. Aslında Cicero, suikastle ilgili bilgi sağlayan ancak pek güvenilir olmayan kişilikleri bir tezgah kurarak bizzat

⁴⁰ Sall. *Catil.* XXVII. 1-4; XXX.1-2; Cic. *Mur.* XLIX.

⁴¹ Plut. *Cic.* XV.2-3; Cic. *Cat.* I.7.

⁴² Plut. *Cic.* XV. 2; *Crass.* XIII. 3.

⁴³ Crassus mektupların menşei bilinmeyen bir kaynaktan geldiğini bildirirse de çoğunluk bu kişinin hem Catilina hem de Cicero'nun dostu Caelius olduğuna inanmaktaydı. Bu mektuplar Cicero'nun talimatı doğrultusunda da yazılmış olabilirdi.

⁴⁴ Sall. *Catil.* XXVII. 3-4.

⁴⁵ Sall. *Catil.* XXVIII. 1.

⁴⁶ Florus (II. 12. 6), Fulvia'nın değersiz bir fahişe olduğunu ancak *patricii* sınıfından kendisiyle ilişkisi olanlardan daha az suçlanmaması gerektiğini bildirmektedir.

⁴⁷ Sall. *Catil.* XXVIII. 2-3.

kendisi yönlendirmiş olabilirdi.

Bu sırada Manlius, Etruria bölgesinde önemli destek toplamaktaydı. Özellikle Etruria bölgesi halk arasında tırmanışa geçen huzursuzluk merkezlerinden birisiydi. MÖ 78 yılından itibaren Lepidus'un yönetimindeki bu bölge tefecilerin ve Roma mahkemelerinin acımasızlığını derinden hisseden, topraklarını ve mülklerini kaybetmiş insanlar ve hatta çetelerle doluydu⁴⁸. Bu huzursuz halk, merkezi yönetime karşı kırsalda Manlius merkezde ise Catilina gibi bir liderin arkasından gitmeyi göze almıştı. Cicero, bu tehditle ilgili raporlarını *senatus* ile paylaşmaktaydı. Cicero'ya, *senatus consultum ultimum* (*senatusun* nihai kararname) aracılığıyla her türlü gerekli aracı kullanarak Roma kentini koruma yetkisi ve sorumluluğu verilmişti⁴⁹. Manlius'un daha önceden 27 Ekim itibariyle Etruria'da açıktan ayaklanma başlatmış olduğuna dair haberi içeren bir mektup *senatus*ta okunduğunda, Cicero rahatlamış ve güven tazelemeye başlamıştır. Bu mektubun dışında kırsalda askeri hareketlilik olduğu, silahların taşındığı, Capua ve Apulia'da köle ayaklanmalarının meydana geldiğine dair haberler de yayılmaya başlamıştır⁵⁰. Bu durum karşısında Cicero, *senatus* kararıyla tehdit altındaki bölgelere askeri sevkiyatların yapılmasını sağlamış ve bu arada komplo itirafçıları için ödüller belirlenmiştir⁵¹. Buna rağmen halk arasında endişe, kaygı, karamsarlık, panik ve terörün devam ettiği bildirilmektedir⁵².

L. Aemilius Paulus, 7 Kasım'da Catilina hakkında iddianame düzenlemiştir⁵³. Cicero, ertesi gün (8 Kasım) Jupiter Stator Tapınağı'nda *senatusu* toplamış ve binanın etrafını silahlı muhafızlarla koruma altına aldırıştır. Catilina'nın da hazır bulunduğu toplantıda ilk Catilina karşıtı konuşmasını yapmıştır. Cicero, kendisine ve *optimates* sınıfı üyelerine suikast düzenlemek, Roma'da yangın mahallerini belirlemek, Italia'yı kendi aralarında paylaşmak ve komplo hazırlığı için Roma'da kimin kılıp kimin dışarıya gideceğine gizli toplantılarda karar vermekle suçladığı Catilina'yı doğrudan hedef alarak şu sözleri söylemiştir; "*Catilina, senin çok uzun zaman önce consuliün emriyle öldürülmen gerekirdi. Uzun zamandan beri bize layık görmeyi planladığın kaderin seni ziyaret etmesi zorunludur*"⁵⁴. Konuşmasında Manlius'un daha önceden 27 Ekim'de, Etruria'dan harekete geçerek 28 Ekim'de Roma'yı ele geçirmeyi, soyluları katletmeyi ve kenti yakmayı planlamış olduğunu tekrardan vurgulamış⁵⁵ ve Catilina'nın sürgüne gönderilmesini tavsiye etmiştir⁵⁶. Cicero'nun 28 Ekim tarihiyle ilgili iddiasının ise gerçekleşmediği görülmektedir.

Diğer taraftan Catilina, Cicero'nun konuşması sırasında bir şey olmamış gibi davranmaya devam etmiş ancak yalnız bırakılmıştır. Sonrasında herkesi ateşe atabileceğini belirterek Cicero'nun suçlamalarını sert bir dille reddetmiştir. Son derece köklü ve güçlü olan atalarını da hatırlatarak Cicero'nun

⁴⁸ Sall. *Catil.* XXVIII. 4; XXXIII.

⁴⁹ Sall. *Catil.* XXIX.

⁵⁰ Sall. *Catil.* XXX. 1-2.

⁵¹ Sall. *Catil.* XXX. 3-7.

⁵² Sall. *Catil.* XXXI. 1-3.

⁵³ Sall. *Catil.* XXXI. 4. Bu iddianame, *Lex Plautia de vi* kapsamında düzenlenmiştir (Robinson 1995, 78-9).

⁵⁴ Cic. *Cat.* I. 2 ve 9.

⁵⁵ Cic. *Cat.* I. 7; Eagle 1949, 27. Cicero, Ekim ayının sonlarına doğru *quaestor* P. Sestius'u Capua'da güvenliği sağlama için görevlendirmiştir (Cic. *Sest.* IX). Ayaklanmacıların 1 Kasım tarihinde Roma'nın yaklaşık 20 mil güneydoğusunda Praeneste'yi ele geçirme teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Cic. *Cat.* I. 8).

⁵⁶ Cic. *Cat.* I. 13, 18, 20.

herhangi bir delile sahip olmadığını vurgulamıştır. Hatta durumu yatıştırmak için ev hapsinde (*custodia libera*) tutulabileceği önerisinde bulunmuştur. Buna rağmen konuşması engellenmiş ve sert tavırlarla susturulmuştur. Cicero'nun kötü muamelesine maruz kaldığı gerekçesiyle Massalia'ya gönüllü sürgüne gitmeye karar vermiştir; Tongilius, Publicius ve Minucius'un da içlerinde bulunduğu 300 adamıyla birlikte 8 Kasım gecesi Roma'yı terk etmiştir. Bazı yandaşları ise Roma'da kalmıştır. Catilina'nın ayrılırken yanına *consul insigniası* ve Roma'nın gücünü temsil eden küçük bir kartal sembolünü aldığı, yol boyunca ilerlerken önce Forum Aurelium ve sonrasında Arctium'da durduğu, halka silah dağıttığı, gerçekte Faesulae'de bulunan Manlius'un yanında soluğu alacağı öne sürülmüştür.⁵⁷ Catilina'nın suçunu kabulleniyor izlenimi vererek Roma'yı terk etmesi geri dönüşü olmayan stratejik bir hata olmuştur.⁵⁸ Bu noktadan sonra Cicero, büyük olasılıkla Catilina'ya karşı kullanabileceği kesin deliller olmasa da ona karşı kamuoyunda suçunu kabulleniyor algısı oluşturmayı başarmıştır.

Cicero, bu fırsatı anında değerlendirerek ertesi gün (9 Kasım) halk önünde haklılığını beyan eden ikinci Catilina karşıtı konuşmasını yapmıştır. Catilina'ya karşı ilk konuşmasında gerekli suçlamaları yaptıktan sonra ikinci konuşmasında onun güvenilirliğini sarsacak manevralara girişmiştir. Konuşmasında Catilina'yı Roma'dan çıkarmanın büyük bir zafer olduğuna vurgu yapmıştır. O aynı zamanda her şeyin kontrol altında olduğunu ve halkın genelinin komploya destek vermediğini vurgulayarak kendisini dinleyen kitleyi rahatlatmıştır. Soylularla birlikte gözükse de asıl kendisinin halkın çıkarlarını savunduğunu belirtmiştir. Catilina'nın Romalılara borçların ertelenmesi sözü verebileceğini, ancak böylesine vaadi yerine getirmede hazırlıksız olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca onun aslında kötü birisi olduğu, halka istediklerine kavuşturamayacağı, onlara ancak ölüm ve yıkım getireceği propagandası yapmıştır. Catilina'yı geçmişte yaşadığı başarısızlıkların kızgınlığıyla Cumhuriyet yönetimini ortadan kaldırmaya çalışan ve bu uğurda karşısına çıkacak olan herkese suikast düzenleme intikamıyla yanıp tutuşan birisi olarak tasvir etmiştir. Roma'da özellikle güç dengeleri değiştiğinde, dönemin alt sınıfların temel karakterlerinden birisi olduğunun altı çizilmektedir.⁵⁹ *Senatus* da bütün bu gelişmeleri dikkate alarak Kasım ayının ortalarına doğru Catilina ve Manlius'u halk düşmanı (*hostes*) ilan etmiştir. Komplocuların baskısından kaçma fırsatı bulanlar için af tarihleri belirlenmiş, *consullere* ordu toplamaları ve Antonius'a da ayaklanmayı bastırma görevleri verilmiştir.⁶⁰

Catilina bir taraftan Manlius ile birlikte kuzeyde ordusunu hazırlarken, diğer taraftan da Roma'daki komplocular dışarıdan destek arayışı içine girmişlerdir. Lentulus Sura, Gallia'da ticari işler yürüten bir işadamı olan Publius Umbrenus aracılığıyla Kasım ortalarında Roma'da bulunan ve savaşçı bir tabiata sahip Gallialı Allobroges kabilesi elçileriyle irtibata geçmiştir. Elçiler Roma'nın ağır vergilerinden dolayı kamu ve özel borç yüklerinin hafifletilmesi talebinde bulunmak için gelmişlerdi. Roma *senatusundan* istedikleri yardımı alamadıklarından hayal kırıklığına uğramışlar ve bu durumu Umbrenus ile paylaşmışlardır. Umbrenus yardım edebileceğini bildirerek onlara gizli buluşma teklif etmiştir. *Equites* sınıfından önde gelen bir komplocusu olan P. Gabinius Capito arabulucu olarak görevlendirilmiş ve o da komplo sırlarını Allobroges elçileriyle paylaşmıştır.⁶¹ Ancak onlar bunu fırsat

⁵⁷ Sall. *Catil.* XXXI. 5-XXXVI. 1; Cic. *Cat.* II. 14.

⁵⁸ Ayaklanmanın en mühim anlarında kararsız ve ilgisiz hareket edildiği eleştirisi için bk. Sall. *Catil.* XLIII. 3.

⁵⁹ Yavetz 1963, 489. Öncelikli olarak her ne kadar *tabernarii* sınıfı taraf değiştirse de onlar da darbeden sonra beledikleri gibi ekonomik sıkıntılardan kurtulamamışlardır (Yavetz 1963, 497).

⁶⁰ Sall. *Catil.* XXXVI. 2-3.

⁶¹ Sall. *Catil.* XL.1-6; Cic. *Cat.* III. 4.

olarak görmüş ve komploya destek vermekten vazgeçerek Roma'da kendilerini temsil eden baş patronları Q. Fabius Sanga'ya durumu bildirmişlerdir. Çok geçmeden komplo bilgileri, yeri ve detaylarını Cicero ile paylaşmışlardır⁶². Cicero'nun buna rağmen temkinli davrandığı, onlardan bu iddialarıyla ilgili sağlam deliller istediği aktarılmaktadır. Bunun üzerine Allobroges elçileri, beş komplocunun komplonun gerçekten başarılı olacağını kendi halklarına iletmeleri için yazdıkları mektuplardan Cicero'yu haberdar etmişlerdir. Bunun üzerine gerekli tedbirler alınmış, bu mektuplara Gallia'ya gönderilirken 2 Aralık'ta Mulvian Köprüsü'nde el konulmuştur⁶³. Yukarıda bahsettiğimiz daha öncekiler gibi aslında bu mektupları da kimin yazdığı belli değildir. Aşağıda belirteceğimiz üzere, mektupları yazdığı iddia edilen komplocular mahkemeye çıkarılmadan idam edildiklerinden gerçekler tam olarak ortaya çıkarılamamıştır. Cicero'nun bu durumu da çok iyi bir fırsata dönüştürmüş olması ihtimalinin dikkate alınması gerekmektedir.

Cicero durumdan haberi olduğunda, bir taraftan komplonun tamamen ifşa olmasına sevindiği diğer taraftan da suçluların cezalandırılması konusunda sırtında ağır bir yük hissettiği bildirilmektedir; sonuçta Apulia'ya giderek köleleri ayaklandıracakları iddia edilen suçluların huzuruna getirilmesini emretmiştir⁶⁴. Kısa süre sonra dördü Cicero'nun huzuruna getirilmiş, beşincisi Caeparius erken davranarak kenti terk etmiştir. Bunlardan G. Cornelius Cethegus'un evinde mızrak, bıçak ve kılıç gibi bir seri silah bulunduğu öne sürülmüştür. *Praetor* olduğundan Lentulus'a Cicero, diğerleri Cethegus, Statilius ve Gabinius'a ise muhafızlar Uyum Tapınağı'na kadar eşlik etmiştir⁶⁵. Cicero ve *patres conscripti* onlar getirilmeden önce tapınakta toplanmış ve komplocuların suçlu olduğuna dair bir iddianame hazırlamışlardır. Cicero, bekleyen kalabalık önünde Catilina'ya karşı üçüncü konuşmasını yaparak halkı coşturmuştur. Bu konuşmasında kendisi için bir *supplicatio* kararnamesi hazırlandığını, ancak olayın bastırılma gününün sonsuza kadar hatırlanmasının yeterli olacağını düşünerek bu teklifi reddettiğini bildirmektedir.⁶⁶

Senatus, acil durum karşısında 4 Aralık'ta toplanmıştır. Başta mektupları köprüde ele geçiren Volturcius olmak üzere Gallialı elçiler de tanık olarak dinlenmiştir. Lentulus suçunu inkar etse de bir faydası olmamıştır, yakalanarak geri getirilen Caeparius da dahil beşi *aediles* ve bir senatörün kontrolünde tutuklanmıştır⁶⁷. Ertesi gün Catilina'ya katılmak üzere yola çıktığı iddia edilen ancak tutuklanan L. Tarquinius'un tanıklığına başvurulmuştur. O da Volturcius gibi niyetlenen yangınlar, Cumhuriyete sadık olanların öldürülmesi ve ayaklananların yürüyüşe geçecekleri gibi benzer ifadeler kul-

⁶² Sall. *Catil.* XLI. 1-5. Bu sırada Gallia bölgelerinde, Picene ve Bruttii mıntıkları ile Apulia'da huzursuzluklar vuku bulduğu, gece toplantıları ve silah hareketliliklerinin tespit edildiğinden bunların korkuya yol açtığı, Q. Metellus Celer ve Gaius Murena'nın gerekli tedbirleri aldıkları bildirilmektedir (Sall. *Catil.* XLII. 1-3).

⁶³ Sall. *Catil.* XLV. 1-4; Cic. *Cat.* III. 5-6.

⁶⁴ Sall. *Catil.* XLVI. 1-3. Sallustius (*Catil.* XLVI. 3), Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius ve Caeparius isimlerini vermektedir. Cicero'ya göre (*Cat.* III. 14), komploya katıldığı haberi alınanların isimleri şöyledir: P. Cornelius Lentulus Sura (praetor); L. Cassius Longinus, C. Cornelius Cethegus ve T. Annius Chilo (senatörler); P. Gabinius Capito ve L. Statilius (süvariler); P. Umbrenus (özgür adam); P. Furius (Faesulae'den Sulla dönemi kolonisti) ve M. Caeparius (Terracina'dan yerel aristokrat). Sallustius (*Cat.* L. 4), dokuzunun da ölüm cezasına çarptırıldığını bildirmektedir ancak Cassius, Annius Chilo, Umbrenus ve Furius Roma'da bulunmadıklarından idam edilmemişlerdir.

⁶⁵ Sall. *Catil.* XLVI. 4-5.

⁶⁶ Cic. *Cat.* III.15 ve 26.

⁶⁷ Sall. *Catil.* XLVII. 1-4.

lanmıştır. Hatta son yapılan tutuklamalar karşısında paniğe kapılmaması gerektiği haberini Catilina'ya ulaştırmak için Crassus tarafından gönderildiğini açıklamıştır. Ancak Crassus çok nüfuzlu ve onunla özel iş ilişkisi yükümlülüğü olanların sayısı oldukça fazla olduğundan, Cicero'nun önerisiyle Tarquinius'un tanıklığı reddedilmiştir⁶⁸. Buradaki asıl önemli nokta bu tanıklığın aslında el altından Cicero tarafından ayarlanmış olabileceği kuşkusudur. Cicero bu sayede Crassus'un suçluların yanında tavır almasını engellemiştir. Sallustius, Crassus'un ağzından kendisine yönelik bu saldırıyı Cicero'nun yaptığını duyduğunu aktarmaktadır⁶⁹. Hatta Quintus Catulus ve Gaius Piso, nüfuzlarını kullanarak ve rüşvet teklif ederek baş düşmanları Caesar'a da gerçek dışı suçlamalarda bulunması için Cicero'yu yalvararak ikna etmeye çalışmışlardır. Cicero'yu ikna edemediklerinde, Volturcius ve Allobroges'ten iştiklerini iddia ettikleri dedikodular aracılığıyla Caesar'ı yıpratmaya çalışmışlar ve hatta onu açıktan tehdit ettirmişlerdir⁷⁰.

Artık sürü psikolojisi ile hareket edilmeye başlanmış, komploculara karşı tanıklık edenlere ödül verilmesi için oylamaya geçilmiş ve bilgiler sorgulanmadan delil olarak kabul edilmiştir⁷¹. Akabinde başta Lentulus ve Cethegus olmak üzere gözaltında tutulanları kurtarma teşebbüsünde bulunacağı haberleri gelmeye başlamıştır⁷². *Senatus*, gözaltındaki beş komplocuya verilecek cezalar konusundaki nihai karar için 5 Aralık'ta Uyum ve Uzlaşma Tanrıçası Tapınağı'nda toplanmıştır. Cicero, bu görüşmeler sırasında Catilina'ya karşı dördüncü konuşmasını gerçekleştirmiş, beş komplocunun idam edilmesini talep etmiştir. Genç Marcus Cato, Cicero'yu destekler içerikte heyecanlı bir konuşma yapmıştır. Bu sırada komploya gizliden destek verdiği iddia edilen ve Catilina'nın arkadaşı olan *praetor* Iulius Caesar, seçilmiş *praetor* olarak *senatus* hiyerarşisinde ikinci sırada gelmekteydi⁷³. Caesar ise oldukça uzun bir konuşma yaparak, kötü örnek oluşturabilecek olan bu kararın halka karşı katı tedbirler içeren oligarşik bir yaklaşım olduğuna dokunaklı bir şekilde vurgu yapmış, senatörlerin hırslı ve hızlı karar vermemeleri gerektiğini bildirmiştir. İdam yerine mülk hacizleri ve çeşitli kasabalarda ömür boyu hapis cezaları verilmesi ve duruşma yapılana kadar hapsedilmeleri önerisinde bulunmuştur⁷⁴. Senatörler Caesar'ın bu muhalefeti karşısında tereddüde düşüp yumuşalarsa da özellikle Cato'nun takip eden etkili karşı konuşmaları doğrultusunda karar vermeyi tercih etmişlerdir⁷⁵. Hatta Cato'nun söylediklerinden ötürü Caesar üzerinde de şüphe uyandırdığı,

⁶⁸ Sall. *Catil.* XLVIII. 3-6.

⁶⁹ Sall. *Catil.* XLVIII. 8-9. Diğer taraftan bazıları Crassus ismini öne sürme fikrinin nüfuzu altındakileri koruma kalkanı altına alabilmek için Publius Autronius'tan çıktığını bildirmektedir (Sall. *Catil.* XLVIII.7).

⁷⁰ Sall. *Catil.* XLIX. 1-4.

⁷¹ Sall. *Catil.* L. 1.

⁷² Sall. *Catil.* L. 1-2.

⁷³ Suet. *Iul.* XIV; Sall. *Catil.* L. 3-4. Borç batağına girmiş ve makamlarından olmuş diğer dışlanmış siyasetçilerin kaybedecek bir şeyleri yoktu (Yavetz 1963, 498; Seager 1964, 346). Ancak sıradan halk arasında da popüler olan Caesar böylesine çaresiz bir konumda değildi, eğer komplonun dışında kalabilirse iyi bir kariyer geleceği kendisini beklemekteydi. İleride halk desteği de alarak planladığı siyasi kariyerinde, idam gibi benzer bir kararın kendisinin de başına gelebileceği korkusuna kapılmış veya idama karşı olduğundan sadece insani duygularla da hareket etmiş olma ihtimalleri bulunmaktadır.

⁷⁴ Sall. *Catil.* L. 5-LI. 43.

⁷⁵ Sall. *Catil.* LII. 1-LII. 36; Cic. *Cat.* IV. 7-10; App. *civ.* II. 6; Cass Dio. XXXVII. 36; Plut. *Caes.* VIII. 1, *Cat. min.* XXIII. 1, *Cic.* XXI. 1-4; Suet. *Iul.* XIV. Sadece Appianus ve Plutarkhos, onların ayaklanma bastırılincaya kadar

Cicero'yu koruyan gençlerin Caesar'a saldırmak için ondan işaret bekledikleri ancak Cicero'nun halktan korktuğundan ya da hukuka muhalif gözükeceğinden buna izin vermediği bildirilmektedir⁷⁶.

Senatus, bu görüşmeler sonucunda, Roma'yı işgal etme niyetinde olan Catilina'ya gözdağı vermek için beş komplocuyu mahkemeye çıkarmadan devletin düzenini bozmaktan 17 Aralık'ta hak ettiklerinden fazlasına, idam cezasına çarptırmıştır⁷⁷. Gerçekte *senatusun* böylesine bir mahkeme görevi üstlenme yetkisi bulunmamaktadır⁷⁸. Cicero, *consul* olarak duruşma yapılmadan kararın uygulanması için acil durum yetkilerini kullanmıştır, ancak yine de *senatusun* desteğini alma gereği duymuştur. Cicero, Roma'daki diğer komplocular tarafından kurtarılmalarından korkarak *paranoiaya* kapılmış, onları derhal Tullianum'da küçük ve pis bir odada kementle boğdurarak infaz ettirmiştir. Hatta Cicero, Lentulus'a Palatium'daki *aedilis* konağından çıkıp Via Sacra ve Forum'dan geçerek Tullianum'a kadar bizzat kendisi eşlik etmiştir⁷⁹. Lentulus, idam edilmeden önce *praetorluk* görevini bırakmaya zorlanmıştır. Cicero, kendi pozisyonunu savunmak için idam kararı görüşmelerinde tuttuğu kısa kayıtlar aracılığı ile Forum'da toplanan kalabalığa gelişmeler hakkında bilgi vermiş ve kalabalık evine kadar ona meşalelerle eşlik etmiştir. Böylelikle, Roma kenti içinde faaliyet gösterdiği öne sürülen komplo girişimcilerinin teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Diğer taraftan Catilina ve ordusu, 15 Kasım'da Etruria'daki Faesulae'ye ulaşmıştır. Catilina bölgeye geldiğinde, her ne kadar Italia köylülerinden yeterli desteği alamadığı söylene de başıboş dolaşan köle ve işçilerin de içinde bulunduğu 10.000 civarında ek destekçi kendisine katılmıştır. Buradayken Roma'da halk düşmanları olarak ilan edildiklerinin haberini almışlardır. Catilina'nın bazı komutanları, Kasım ayının sonuna doğru kırsalda diğer yerlerde de küçük gruplar toplamaya başlamıştır. Ancak bunlar Roma askerleri tarafından yakalanmış, yargılanmış ve hapse atılmıştır. Ayrıca Gallia, Picenum, Bruttium ve Apulia'da komplo ile bağlantılı huzursuzluk unsurları bastırılmıştır. Sadece Catilina'nın Etruria'daki ordusu geriye kalmıştır. Ancak sadece dörtte biri silahlandırıldığından bu ordu da hazır değildir ve Roma üzerine yürümek için beklemek zorundadır. Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Roma'da beş komplocunun idam edilmesi sonuç vermiş, 17 Aralık'tan itibaren Catilina'nın ordusundan kitlesel kopmalar (20.000 civarı) olmuştur, toplamda ordusundaki asker sayısı yaklaşık 10.000-3000 arasına inmiştir⁸⁰.

Catilina, iyi donatılmamış ve tecrübesiz ordusuyla önce Gallia ve sonra tekrardan Roma üzerine yürümeye başlamıştır ve hatta savaştan kaçınmak için ümitsizce bir kaç kez ileri geri, gereksiz manevra yaptığı söylenmektedir⁸¹. Cisalpine Gallia bölgesinin *propraetoru* Metellus, üç lejyonuyla Catilina

hapiste tutulacakları teklifinden bahsetmektedir. Cicero (*Cat. IV. 4. 8*) ve Cassius Dio (XXXVII. 36. 2) eğer mahkumlar hapiste tutulduklarında kasabalardan kaçarlarsa, bu kasabaların cezalandırılması gerektiği yönünde karar alındığını bildirmektedir.

⁷⁶ Plut. *Caes.* VIII. 1-2.

⁷⁷ Sall. *Catil.* LIII. 1, LV. 1; Oros. *hist.* VI. 6. 5.

⁷⁸ Gruen 1974, 281. Sempronia yasası meclis oylaması yapılmadan idam kararı alınmasını yasaklamıştır (Cic. *Cat. IV.10*).

⁷⁹ Sall. *Catil.* LV. 2-6.

⁸⁰ Sall. *Catil.* LVII. 1. 3000 asker: Cass Dio. XXXVII. 40. 1.

⁸¹ Bu sırada Cicero, komploculara karşı izlediği tutumla ilgili suçlamalara 29 Aralık'ta halk önünde cevap vermek istemiş ancak *tribunuslar* Bestia ve Q. Metellus Nepos buna izin vermemiştir. Nepos, 2 Ocak tarihinde Catilina ayaklanmasını sona erdirmek için Pompeius'un geri çağırılmasını kapsayan kanun teklifinde bulunmuştur.

lina'nın kuzeyden Roma'ya yürüyüşünü bloke ettiğinden savaşmak zorunda kalmıştır. Pistoria yakınına geldiğinde arkadan gelen G. Antonius Hybrida'nın ordusuna karşı savaşmaya karar vermiş ve savaştan önce ordusuna uzun bir konuşma yapmıştır⁸². Hybrida'yı takip eden savaşta yenilgiye uğratabileceğini ve diğer Cumhuriyetçi orduların şevkini kırabileceğini ümit etmiştir. Daha önceden kendisiyle birlikte hareket etmiş olduğundan Hybrida'nın daha az istek ve arzusuyla savaşacağını ve onu kolaylıkla yenilgiye uğratabileceğini düşünmüştür⁸³. Aslında Catilina, eski dostu Hybrida'nın muhtemelen hala kendisiyle birlikte komploya devam ettiğine inanmıştır. Bu doğru olabilir; çünkü Hybrida savaş gününde hasta olduğunu bahane etmiş ve savaşın komutasını *legatus* Marcus Petreius'a devretmiştir⁸⁴. Catilina, MÖ 62 yılı Ocak ayında gerçekleşen savaşta ön cephede cesurca ve kararlılıkla savaşmıştır. Zafer ümidini kaybettiği anlarda bile sonuna kadar direnmiştir. Cesetler sayıldığında Catilina'nın askerlerinin tamamının önden yaralar aldığı görülmüş ve bunlar arasındaki Catilina'nın vücudu hâlâ hafifçe nefes alırken kendi savaştığı hattın en önündeki bir yığın savaşçı arasında bulunmuştur⁸⁵. Florus, cephede en ön saflarda savaşan Catilina'nın ülkesi için şanlı bir ölüm tattığını bildirmektedir⁸⁶. Catilina'nın ölümünden sonra Cicero'ya, belagatı ve hızlı müdahalesi ile ülkeyi yıkımdan kurtardığı için *pater patriae* (Vatanın Babası) unvanı verilmiştir.

Komplo ve Ayaklanma Sonrası Gelişmeler

Cicero açısından Catilina'nın öldürülmesi de yeterli olmamıştır. Komplocularla işbirliği yaptığı iddiasıyla pek çok Romalı aristokrat tutuklanmış ve zincirlere bağlanıp tutsak edilmiştir. Bu durum Cicero'nun komployu bahane ederek muhaliflerini temizleme hareketi başlattığı ve onun pekte masum olmadığı algısını yeniden gündeme getirmiştir. Ona yöneltilen övgüler çok uzun sürmemiştir. Ayrıca Cicero'nun komplocuların idamında adil yargılanma hakkını ihlal eden kararına bîaen asıl niyeti sorgulanmaya başlamıştır. Cicero, başta Pompeius olmak üzere döneminin diğer önde gelen liderleri gibi egosu yüksek, başarıya odaklanmış, hırslı birisidir; "*bu adamların başarıları arasında kesinlikle benim zaferim için bir yer olacaktır*"⁸⁷ diyerek asıl niyetini ortaya koymuştur. Dolayısıyla onun bu ayaklanmanın bastırılmasındaki niyetinin aristokratların ve azınlık senatörlerin çıkarlarıyla örtüştüğü gözükmektedir. MÖ 63 yılının başlarında *consul* olarak görev yapmaya başladığı tarihten itibaren kronik borç problemleri ve insanların toprağa yerleşme veya toprak dağıtılması kararnamelerini içeren, dolayısıyla tabanın çıkarlarını öne çıkaran popüler *tribunus* kararnameleri serisini engelleyen çalışmalara önderlik ederek kendisine güvenen ve temsil ettiği azınlıktaki senatörlerin ve Cumhuriyetçi aristokratların (özellikle *equites* ve *optimates* sınıfından) statükocu çıkarlarını boşa çıkarmamış-

Pompeius'un geri dönerek durumu düzeltebileceğine inanılsa da Cicero bunun Pompeius'un *dictator* olmasıyla sonuçlanabileceğinin de farkındadır (Odahl 2010, 71). Teklif veto edilmiş ve ayaklanmalar sürmüştür. *Senatus, senatus consultum ultimumu* geçirmiş ve Nepos, Doğu'da Pompeius'a katılmak için Roma'yı terk etmiştir (Cass Dio. XXXVII. 43. 4; Cic. *Fam.* V. 2. 8). Böylelikle Cicero, rahat bir nefes almıştır.

⁸² Sall. *Catil.* LVII. 2-LVIII. 20.

⁸³ Sall. *Catil.* LVI-LXI.

⁸⁴ Sall. *Catil.* LIX. 4.

⁸⁵ Sall. *Catil.* LXI. 4.

⁸⁶ Flor. *epit.* II. 12. 12. Ölümünden bir yıl sonra mezarının çiçeklerle süslediği bildirilmektedir (Cic. *Flacc.* XCV). Livius (*Perioch.* CII. 5-CIII. 1), komplo nun başarısızlığını net bir şekilde özetlemektedir.

⁸⁷ Cic. *Cat.* IV. 21.

tır. Cicero, belkide farkında olmadan borçların ödenmesi konusundaki kanunun uygulanması gerektiğini bildirerek liderliğini yaptığı aristokratların ve azınlık senatörlerinin çıkarlarını koruyan “tefecileri”, baskı altından kurtardığını ima yoluyla bir konuşmasında itiraf etmektedir⁸⁸. Diğer yandan söylevlerinde sıradan halkın çıkarları doğrultusundaki kararnamelemleri teklif eden karşıt görüştekilerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden yozlaşmış şahsiyetler olduğu yönünde kötü algıya dayalı bir kamuoyu oluşturma gayretleri gözden kaçmamaktadır. Roma’da gerçek anlamdaki sosyo-ekonomik problemlerin varlığını ise görmemezlikten gelmiştir.

Cicero’nun komplodan sonraki kaderini Crassus, Caesar ve Pompeius ile olan ilişkilerinin gidişatı belirlemiştir. Bu bağlamda özellikle Cicero, Crassus ve Caesar’ın müdahil olduğu karşılıklı şahsi ve siyasi ilişkilerin derin etkilerinin ve bu bağlamda senatörlerin ilgili liderler arasındaki ilişkiler düzeyine verdikleri tepkilerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Halihazırda Crassus ve Caesar başta olmak üzere bazende Pompeius, halk çıkarlarını destekleyen *populares* ideolojinden yeri geldiğinde destek almayı tercih etmişlerdir⁸⁹. Diğer taraftan Cicero, *optimates* terimini temelde kendisini Pompeius, Crassus ve Caesar gibi diğer güçlü siyasi bireylerden ayırma aracı olarak kullanmaktadır⁹⁰. Cicero’nun komplodan sonra Crassus ve özellikle Caesar ile ilişkileri ciddi yara almıştır⁹¹.

Aslında bu üç lider arasındaki ilişkilerde sıkıntı komplodan önce başlamıştır. Cicero, MÖ 65 yılı itibarıyla yakın dost olan Crassus ve Caesar’ın⁹² dolaylı olarak destek vermesinden Catilina komplosu ve ayaklanmasını bastırmada zorlanmıştır. Hatta her ikisinin komplonun arkasındaki gerçek kişilikler olduğu yönünde bir görüş de söz konusudur. Özellikle Crassus’un siyasi gelecek vadeden gençlere destek vererek çıkar sağladığı bilinmektedir. Caesar bunlardan birisi olmuştur. Crassus benzer şekilde genç Catilina’yı MÖ 65 yılındaki *consullük* seçimlerinde el altından desteklemiştir. Crassus ve Caesar, Catilina’nın seçimlere rüşvet karıştırma suçlamasından aklanmasını sağladıktan sonra, MÖ 63 yılındaki *consullük* seçimlerine aday olmasına da perde arkasından göz kırpmışlardır⁹³.

Hem Plutarkhos hem de Sallustius, Crassus ve Caesar’ın MÖ 63 yılındaki komploda da rolleri olduğu suçlamasında bulunmaktadır. Hatta Sallustius, yukarıda da belirttiğimiz üzere, komploya katılmak suçundan tutuklanan ve *senatus* önünde ifadesi alınan Tarquinius’un ağzından Crassus’un Catilina’yı doğrudan Cicero’nun muhalifi olarak kontrol ettiğini aktarmıştır; Cicero da Tarquinius’un bu konuda yalancı şahitlik yaptığını kabul etse de Crassus kendisine yöneltilen bu suçlamada Tarquinius’u Cicero’nun yönlendirdiğini daha sonra kendi ağzından aktarmıştır⁹⁴. Cicero muhtemelen Crassus ve Caesar’ın komploya en azından ses çıkarmadıklarının farkında olsa da⁹⁵ bu süreçte

⁸⁸ *Fam.* V. 6. 2. Cicero’nun borçların ödenmesi, mülkün korunması ve bu yöndeki kanunların kesinlikle uygulanması yönündeki görüşleri için ayrıca bk. *Off.* II. 84-85.

⁸⁹ Robb 2010, 109.

⁹⁰ Robb 2010, 109-111.

⁹¹ *Plut. Cic.* XXX. 2.

⁹² Hatta Crassus, Mısır’ı Caesar’ın komutası altında bir vilayete dönüştürmek istemiş ancak bu engellenmişti (Suet. *Iul.* XI).

⁹³ Salmon 1935, 309. Bununla ilgili doğrudan bir delil bulunmadığı görüşü için bk. Marin 2009, 105.

⁹⁴ *Sall. Catil.* XLVIII. 3-9.

⁹⁵ Plutarkhos (*Crass.* XIII. 3), Cicero’nun söylevlerinden birisinde Crassus ve Caesar’ı doğrudan suçladığını bildirmekte, ancak bu söylevin her ikisinin ölümlerinden sonra yayınlandığına işaret etmektedir. Bu söylevin *De Consiliis* olabileceği öne sürülmektedir (Pelling 1985, 319 dn. 27). Cicero’nun iddia ettiği suçlamanın detayları da bilinmemektedir.

Roma'nın en güçlü ve nüfuzlu iki liderini karşısına almak istememiştir; çünkü aksi takdirde daha da güçlenecek olan karşı blok karşısında başarılı olma durumu zayıflayacaktır. Öte yandan Crassus, Catilina'nın *consullük* son seçimini de kaybetmesi üzerine desteğini geri çekmiş ve hatta kendisine ulaşan bir mektup aracılığı ile komplo konusunda Cicero'yu bilgilendirme gereği duymuştur⁹⁶. Crassus, durumdan şüphelenerek, menşei belli olmayan tehdit mektuplarının gerçekten kimin tarafından yazıldığını öğrenmek için de bu durumu Cicero ile paylaşmak istemiş olabilirdi; sonuçta bu mektuplar Cicero'nun Catilina'ya karşı suç isnad etme araçlarından birisi olabilirdi. Muhtemelen önce Crassus ve sonrasında Caesar bu noktadan sonra farklı ve mantıklı bir strateji izleyerek kendilerini geri çekmişlerdir⁹⁷. Kenara çekilerek her iki taraf arasındaki gerilimde hata yapmaları ve bundan faydalanma yoluna gitmişlerdir. Bu hatalardan en önemlisi Roma'nın kanunlar ülkesi olarak kalması gerektiğini savunan Cicero'nun mahkemeye çıkarmadan beş komplucuyu idam ettirmesi olmuştur. Cicero her ne kadar idamlara karşı çıkmayı komplo sempatanlığı olarak göstermeye çalışsa da⁹⁸ yanlış bir karar vermiştir.

Cicero'nun Pompeius ile olan ilişkisine gelince; her ikisi de daha önceden Sulla'nın emri altında askeriyede hizmet etmiş ve yakın arkadaş olmuşlardı. Pompeius, Roma'daki komplo ve ayaklanma krizi sırasında Karadeniz kralı VI. Mithradates'e karşı savaşıyordu. Gaius Manilius tarafından teklif edilen ve Cicero tarafından da desteklenen kanunla (*lex Manilia*) Pompeius'a çok büyük miktarda kaynak, olağanüstü yetkiler ve Küçük Asia'nın tamamı üzerinde emretme yetkisi (*imperium*) verilmişti. Pompeius, komplodan sonra, MÖ 62 yılında Küçük Asia'dan ayrılmış ve ertesi yıl büyük bir zafer töreni (*triumphus*) eşliğinde Roma'ya geri dönmüştür. Ancak Cicero eski dostundan yeteri derecede saygı görememiş, ikisi arasında karmaşık bir ilişki süreci başlamıştır. Pompeius açısından Cicero'nun komplo karşıtı başarıları, geleceğe yönelik güç siyasetinde kendisine zaman kazandırmıştı. Pompeius, Crassus ve Caesar ile birlikte *populares* sınıftan da destek alarak *senatusun* gücünü dengeleyebilecekleri oligarşik bir yönetim tarzı kurabileceklerinin farkındaydı. Bu da cumhuriyetçi ve *senatus* taraftarı söylevlere sahip, idealler üzerinden giden Cicero'nun arka plana atılması demektir.

Pompeius, Crassus ve Caesar nihayetinde amaç birliğine vararak MÖ 60 yılında I. Triumvirlik yönetimini kurmuştur. Cicero bu yönetim mekanizmasına destek vermediğinden gözden düşmeye başlamış ve daha önceden yaptığı yanlışlıkların hesabı da kendisinden sorulmaya başlanmıştır. Roma'da *popularesin* liderliğini yapan, Caesar'ın destekçisi ve Cicero'nun düşmanı P. Clodius Pulcher, MÖ 58 yılında *tribunus plebislik* görevine başlar başlamaz üç popüler teklifte bulunmuş⁹⁹ ve tamamı sorunsuz bir şekilde kabul edilmiştir. Clodius, bunun sonucunda son derece popüler olduğundan ve nüfuz kazandığından cesaretlenmiştir¹⁰⁰. Ayrıca hiçbir Roma vatandaşının mahkeme edilmeden cezalandırılmayacağına dair eski prensibin yeniden onaylanması yönünde yasa

⁹⁶ Plut. *Crass.* XIII. 3-4.

⁹⁷ Ward 1977, 191; Bradford 1984, 63.

⁹⁸ Cic. *Cat.* IV. 7.

⁹⁹ Cicero, daha önceden Catilina ve Lentulus'un suçsuz bulunmalarını örnek göstererek, Clodius'un MÖ 61 yılında *Bona Dea* skandalında jüriye rüşvet vererek kurtulduğunu iddia etmiştir (Cic. *Att.* I. 16. 9).

¹⁰⁰ Hububat desteğinin tamamının hazine tarafından yıl boyunca karşılanması; vatandaşların *collegia*, yani toplantı faaliyetleri üzerindeki yasağın kaldırılması ve gökyüzünde kehanet belirtilerini gözlemlemenin kanun yapma faaliyetini durdurabileceğine dair şartların daraltılması.

teklifinde bulunmuştur¹⁰¹. Teklif doğrudan herhangi bir bireye veya olaya referansta bulunmasa da aslında hedef tahtasındaki Cicero'dur. Caesar, Clodius'un geçmişi bu şekilde kurcalamasını tasdik etmediğini beyan etse de Clodius'u karşısına almamıştır. Cicero, Caesar'dan beklediği desteği bulamadığından sınırları bozulmuş ve dava açılacağından korkarak gönüllü olarak Makedonia'ya sürgüne gitmeye karar vermiştir¹⁰². Cicero çok geçmeden resmen sürgün edilmiştir. Ancak ertesini yıl *senatus* onayıyla sürgünden geri çağırılmıştır. Roma'ya geri döndüğünde yaptığı bazı konuşmalarında Clodius'u aynı Catilina gibi yozlaşmış bir şahsiyet olarak göstermektedir¹⁰³. Dolayısıyla Cicero, Cumhuriyet değerlerine sadık kalan mücadelesini devam ettirmiş, popüler destekle kralcı tavırlar sergileyen Caesar'a karşı çok sert bir tavır almıştır. Fikir bazında anlayamadığından Caesar'a MÖ 44 yılında suikast düzenlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu sefer belkide ikiyüzlü denilebilecek bir davranışla, şiddete dayalı komplonun başını çekenlerden birisi kendisi olmuştur. Daha sonra, MÖ 7 Aralık 43 tarihinde Caesar'ın öldürülmesinden sorumlu tutularak feci şekilde katledilmiştir; kafası kesilmiş ve elleri *senatus* kapısına çivilenmiştir¹⁰⁴.

Sonuç

Roma, MÖ 63 yılı itibariyle batıda Hispania'dan Orta Doğu'da Suriye'ye ve kuzeyde Gallia'dan Afrika'nın çöllerine kadar uzanan bir imparatorluğu yöneten neredeyse bir milyon nüfusa sahip bir kent görünümündeydi. Eyalet sınırlarının güçlü kılınması için savaşlar devam etmekteydi. Pompeius, Doğu'da Kilikalı korsanlara ve VI. Mithradates'e karşı savaşırken, Roma içeride de sosyo-ekonomik sıkıntılarla karşı karşıyaydı. Ticaretteki düşüş vergi geliri kaybına yol açmış, birçok zengin Romalı dahi daha fazla borçlanmaya başlamıştı. Kentte nüfus artmış ve işsizlik yüksekti. Roma *senatusu* bir çözüme varmaktan uzaktı. Halk, Pompeius'un geri dönüp bir çare bulması özlemi içindeydi. Bu sırada Roma bürokrasisinde de yolsuzluk ve yozlaşma tırmanışa geçmişti. Bu durum *consullük* seçimlerini etkilemekteydi. Caesar ve Crassus'un dolaylı olarak destek vermesine rağmen üst üste *consullük* seçimlerini kaybeden ve seçimleri kazanmak için harcadığı paralarla daha fazla borca giren Catilina, son çare olarak yönetimden dışlanmış, ekonomik sıkıntı içinde bulunan ve ciddi bir şekilde huzursuz olan kesimleri bir araya getirerek yönetime karşı tepkisini dillendirmeye başlamıştır. Ancak gerçek olmayan birinci Catilina komplosu örneğinde olduğu gibi onun başlangıcından itibaren halk desteğini alarak darbe planladığı iddiasına şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir. Catilina'nın statükocu *optimates* sınıfının temsilcisi, filozof, şair, iyi bir hatip ve hukukçu olan Cicero karşısında şanssızdır. Halk, Cicero'nun hukukun üstünlüğü ve anayasanın korunmasına dayalı ideolojik konuşmalarını dinlemek için işlerini bile yarıda bırakmakta ve böylelikle yönlendirilebilmekteydi. Cicero kurnazca ve akıllıca manevralarla kamuoyu oluşturmuş ve durumu öyle bir noktaya getirmiştir ki Catilina bir noktadan sonra komploya zorlanarak halk nezdinde hırsına yenik düşmüş bir suçlu konumuna düşmüştür. Bir noktadan sonra çaresiz kalmıştır, artık geri dönüş yoktur. Başta Catilina olmak üzere

¹⁰¹ Cassius Dio (XXXVIII. 14. 4-6), açıkça Clodius'un bu yasama teklifinin Lentulus ve diğerlerinin idam edilmesinden dolayı Cicero'yu hedef aldığını belirtmektedir. Caesar, tam bu noktada MÖ 58 yılı Mart ayı sonlarında Gallia'da komutayı ele almak için Roma'yı terk etmiştir.

¹⁰² Cic. *Att.* III. 15. 2. Cato'nunda tavsiyesine uyarak iç çatışmaya yol açılmaması için dönemin gerekliliklerine boyun eğdiği ve ileride kurtarıcı olarak geri dönmeyi yeğlediği bildirilmektedir (Plut. *Cat. min.* XXXV. 1).

¹⁰³ Cic. *Mil.* XXXVII, LXIII; *dom.* XIII, LXI; *Har. resp.* V.

¹⁰⁴ Cass Dio. XLVII. 8. 3-4.

komplo liderleri kararsız hareket etmiş, kent içinde iyi organize olamamışlar, planlarını iyi gizleyememiş ve kolaylıkla ifşa olmuşlardır. Kendilerine destek veren yerel güçleri de zamanında ve iyi koordine edememişlerdir.

Pompeius'un yokluğunda Crassus ve Caesar gibi önde gelen liderler başlangıçta Catilina'ya verdikleri desteği bir noktadan sonra geri çekmişler ve iki taraf arasındaki çekişmeleri uzaktan seyrederek hata yapmalarını beklemişlerdir. Pompeius'un Doğu'dan zaferle dönmesi, Crassus ve Caesar ile birlikte *senatus* kararlarını dikte ettirmek için üçlü yönetim tarzını kurmaları dengeleri değiştirmiştir. Cicero, Catilina komplosu sırasında hukuksuz idamlar gerçekleştirdiği suçuna istinaden Roma'dan sürülmüştür. Roma Cumhuriyeti neredeyse yirmi yıl sonra, Cicero'nun da desteğiyle Caesar'ın suikaste kurban gittiği başka bir iç savaşın ortasına sürüklenmiştir. Marcus Antonius, Cicero'ya karşı sert bir tavır almıştır. Bu sefer Cicero, geri dönüşü olmadığından Cumhuriyet'in ve ideallerinin açık sözlü savunucusu olmaya devam etmek zorunda bırakılmış ve ölümüne sebep olacağını bile bile Caesar'ın dostu Marcus Antonius'u özgürlük düşmanı ilan etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Bradford E. 1984, *Julius Caesar: The Pursuit of Power*. New York.
- Eagle E. D. 1949, "Catilina and the Concordia Ordinum". *Phoenix* 3/1, 15-30.
- Gruen E. S. 1969, "Notes on the First Catilinarian Conspiracy". *Classical Philology* 64/1, 20-24.
- Gruen E. S. 1974, *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley.
- Hoffman R. J. 1998, "Review: Sallust and Catiline". *Classical Review* 48/1, 50-52.
- Jones F. L. 1938/39, "The First Conspiracy of Catiline". *Classical Journal* 34/7, 410-422.
- Kananack C. H. E. 2012, *Reconsidering "The Conspiracy of Catiline": Participants, Concepts, and Terminology in Cicero and Sallust (PhD Thesis)*. University of Exeter. Exeter.
- Levene D. S. 2000, "Sallust's 'Catiline' and Cato the Censor". *Classical Quarterly* 50/1, 170-191.
- MacKay L. A. 1962, "Sallust's 'Catilina': Date and Purpose". *Phoenix* 16/3, 181-194.
- Marin P. 2009, *Blood in the Forum: The Struggle for the Roman Republic*. New York.
- Marshall B. A. 1974, "Cicero and Sallust on Crassus and Catiline". *Latomus* 33, 804-813.
- Morgan L. 1997, "Levi Quidem de re...: Julius Caesar as Tyrant and Pedant". *Journal of Roman Studies* 87, 23-40.
- Odahl C. M. 1971, *The Catilinarian Conspiracy*. New Haven.
- Odahl C. M. 2010, *Cicero and the Catilinarian Conspiracy*. New York.
- Osmond P. J. 2000, "Catiline in Fiesole and Florence: The After-Life of a Roman Conspirator". *International Journal of the Classical Tradition* 7/1, 3-38.
- Pelling C. B. R. 1985, "Plutarch and Catiline". *Hermes* 113/3, 311-329.
- Philips E. J. 1976, "Catiline's Conspiracy". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 25/4, 441-448.
- Ramsey J. T. 1984, *Sallust's Bellum Catilinae*. Oxford.
- Robb M. A. 2010, *Beyond Populares and Optimates: Political Language in the Late Republic*. Stuttgart.
- Robinso O. F. 1995/6, *The Criminal Law of Ancient Rome*. Baltimore.
- Salmon E. T. 1935, "Catilina, Crassus and Caesar". *American Journal of Philology* 56/4, 302-316.
- Scheidel W. 2007a, "Roman population size: the logic of the debate". *Princeton/Stanford Working Papers in Classics* (SSRN Electronic Journal, No: 070706, 2007) 1-37. Kaynak: <https://www.princeton.edu/~pswpc/pdfs/scheidel/070706.pdf>
- Scheidel W. 2007b, "A Model of Real Income Growth in Roman Italy". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 56/3, 322-346.
- Seager R. 1964, "The First Catilinarian Conspiracy". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 13, 338-347.
- Syme R. 1964, *Sallust*. Berkeley.
- Ward A. M. 1977, *Crassus and the Late Roman Republic*. New York.
- Waters K. H. 1970, "Cicero, Sallust and Catiline". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 19/2, 195-215.
- Wilkins A. T. 1996, *Villain or Hero: Sallust's Portrayal of Catiline*. New York.
- Yavetz Z. 1963, "The Failure of Catiline's Conspiracy". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 12/4, 485-499.